

Uusia tuulia tiedonhankinnan opetukseen

Janika Asplund ja Kaisu Clarot

STKS:n Informaatiolukutaito-seminaarin aihe oli Oppimisen tulevaisuus – työkaluja muutokseen. Aihe on ajankohtainen, sillä yliopistokirjastoissa muutos on käsin kosketeltavaa. Se koskee niin muuttuvia työtapoja, opetusteknologiaa, tietoympäristöä kuin asiakkaidemme tiedonhankintatapojakin.

Informaatiolukutaito-ryhmän marraskuussa 2016 järjestämään seminaariin Tieteiden talolla Helsingissä osallistui 65 henkilöä lähinnä suomalaisista korkeakoulukirjastoista. Osallistujat saivat paljon käytännön vinkkejä omaan työhönsä kuin myös yleisesityksiä ja pohdinnan aiheita opetuksen kehittämiseksi. Päivän tärkeintä antia oli verkostoituminen ja osaamisen jakaminen. Ajankohtaisista aiheista olisi ollut keskusteltavaa useammallekin päivälle.

Virikkeitä ja avoimuutta pedagogiikan asiantuntijoilta

IL-seminaarin pääpuhujina oli kaksi pedagogiikan huippuasiantuntijaa. Yliopistomaailmassa käytössä olevia tuoreita opetusmenetelmiä kannattaa hyödyntää myös kirjastossa.

Pedagoginen yliopistonlehtori Eeva Pyörälä Helsingin yliopistosta puhui aiheesta käänteinen oppiminen (flipped classroom) ja opiskeli-

jan aktivointi monilla tavoilla. Käänteisen oppimisen kolme tärkeää osa-aluetta ovat oppimisen aktivointi, oppimista tukevat virikkeet ja yhteisöllinen oppiminen. Käänteisen oppimisen vuorotteleva itsenäisen ja ohjatun oppimisen kokonaisuus antaa opiskelijalle mahdollisuuksia arvioida omaa oppimistaan ja kehittymistään pitkien matkain. Opettajan rooli on Pyörälän mukaan silti tärkeä, sillä hän valikoi virikkeet ja johtaa oppimistilannetta.

Oppimista tukevien virikkeiden tulee mielellään olla digitaalisia ja mobiililaitteilla avautuvia, jotta ne toimivat hyvin sekä yksilöllisissä että yhteisissä oppimistilanteissa. Pyörälän esitys tarjosi hyviä käytännön ideoita tiedonhankinnan opetukseen. Opiskelijoita on hyvä ohjata toimimaan käänteisen oppimisen periaatteiden mukaan, koska juuri sellaisia valmiuksia myös tulevat työnantajat arvostavat.

Kirjastojen rooli on Pyörälän mukaan keskeinen akateemisessa oppimisessa: kirjaston tehtävä on tarjota virikkeitä, digitaalisia aineistoja ja inspiroivia tiloja. Kirjastojen täytyy olla paikkoja, joista on helppo pyytää apua. Voisiko asiakkaita osallistaa vielä enemmän tilojen ja matkan kynnyksen palveluiden suunnittelussa? Paljon jo tehdään ja asiakkaan oh-

jaamiseen liittyvät palvelut ovat monimuotoistuneet vuosien varrella, mutta emme voi koskaan ajatella olevamme valmiita.

Iltapäivän keynote oli Helsingin avoimen yliopiston johtaja Jaakko Kurhila, joka on tunnettu MOOC-kurssien edelläkävijänä Suomessa. Hän on edistänyt MOOC-kurssien tekemistä Helsingin yliopistossa mm. tietojenkäsittelytieteen ja tilastotieteen aloilla. Tietojenkäsittelytieteeseen on voinut pääsykokeen sijaan hakea opiskelemaan MOOCin suorittamalla.

Seminaarissa Kurhila puhui verkko-opetuksen haasteista ja mahdollisuuksista: “Avoimuus on voittava strategia”, sanoi Jaakko Kurhila. Kurhilan mukaan avoimuutta tarvitaan myös verkko-oppimateriaaleissa. Verkko-oppiminen antaa uusia mahdollisuuksia joustavampaan opiskeluun, mutta verkko-oppimateriaalin suunnittelussa täytyy kiinnittää huomiota pedagogisesti mietittyyn kokonaisuuteen. Kurhilan puheenvuorossa tuli esille, että syväoppiminen vaatii opiskelijoilta aktiivista tekemistä ja verkko-oppimisessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vuorovaikutteisuuden syntymiseen. Toimiva verkko-opetus ottaa siis huomioon tekemällä oppimisen ja vuorovaikutteisuuden elementteinä. Kurhilan mukaan kaiken tämän lisäksi yliopistoissa tarvitaan pedagogista johtamista. Kurhila suositteli verkko-opetuksesta kiinnostuneille Tony Batesin teosta *Teaching in a Digital Age*.

Kurhila esitteli mielenkiintoisen kansainvälisen tutkimuksen, jossa oli tutkittu, kuinka kauan opiskelijat jaksavat keskittyä opetusvideoihin. Kuuden minuutin jälkeen katsojan keskittyminen herpaantui selkeästi. (Guo 2014) Kirjastossa kannattaa siis tulevaisuudessa keskittyä lyhyiden videoiden tekemiseen niin oppimateriaalina kuin esittelyvideoinakin. Jos käyttää videoita opetuksessa, kannattaa ne sijoittaa verkkokurssin alkuun.

Pecha Kucha -maraton toi esille kirjastojen ideoita nopealla syklillä

Pecha Kucha -menetelmä on japanilaisessa ark-

Pecha Kucha –esitys monikanavaisesta verkko-opetuksesta tiedonhankinnan kurssilla

kitehtitoimistossa syntynyt esitystekniikka, jossa uusia ideoita pystytään esittelemään kollegoille nopealla tavalla. Esitys on tarkkaan ajoitettu niin, että yhden esiintyjän esityksessä on 20 diaa ja jokaisesta diasta saa puhua vain 20 sekuntia, joten esityksen kokonaiskesto on vain hieman alle seitsemän minuuttia. Pecha Kuchaa on käytetty maailmalla monilla eri toimialoilla, ja menetelmä on rantautunut yliopistokirjastoihin esimerkiksi Iso-Britanniassa (Research Libraries UK, 2014).

Esityksiä haettiin jo kesällä seminaariin muutosteman eri näkökulmista. Toivoimme esitysten käsittelevän muuttuvia opetusteknologioita, joustavia oppimisympäristöjä, uusia opetuskeleiluja tai verkkopedagogisia ideoita. Halusimme nähdä, miten asioita on tehty uudella tavalla. Saimme iloksemme kokoon monipuolisen, kahdeksan esityksen kokonaisuuden. Pecha Kucha tarjosi tiiviin ja tehokkaan tavan suomalaisille tieteilisille kirjastoille esitellä ajankohtaisia aiheita ja hyviä kokemuksia. Samalla seminaarin osallistajat pääsivät näkemään uuden työkalun käyttöä.

Eeva Pyörälä Helsingin yliopistosta johdatteli seminaarin teemaan

Reilussa kuudessa minuutissakin saa hyvän yleiskäsityksen, mutta kiinnostavimpiin aiheisiin voi rauhassa perehtyä myöhemmin syvällisemmin.

Johanna Kinnusen esitys monikanavaisuudesta täydensi pääpuhujien esityksiä teemaltaan. Jyväskylän yliopistossa tiedonhankinnan kurssilla on käytetty opetusvideoita, tiedonhankintasuunnitelmaa ja nopeita visailuja. Monikanavaisuudella on edistetty aktiivista oppimista ja opiskelijan osaamisen kehittymisen seuranta. Oman tiedonhankintasuunnitelman tekemisen on huomattu motivoivan ja konkretisoivan tiedonhaun opiskelua. Joustavuus suoritustavoissa mahdollistaa erilaisissa elämäntilanteissa olevien osallistumisen kurssille.

Vertaisoppimisen teemoja käsittelivät sekä Sanna Lappalainen Mikkelin ammattikorkeakoulusta (nykyisin Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu) että Tiia Puputti Jyväskylän yliopiston kirjastosta. Lappalaisen esittelemässä Erityisnuoret ja digiajan osallisuus -hankkeessa oppia on otettu Tanskasta, jossa on vakiintunut vapaaehtoisuuteen perustuva virtuaalisen läksytuen malli. Suomessa menetelmää on kokeiltu Mikkelissä, Oulussa ja Joensuussa, ja esimerkiksi maahanmuuttajanuoria on ohjattu tällä tavalla. Lappalaisen mukaan hankkeen avulla on saatu käytännössä toteutettua uuden kirjastolain edellyttämää yh-

denvertaisuutta ja säävutettavuutta. (Lappalainen 2016). Tiia Puputin esitys kertoi vertaisoppimisen hyödyntämisestä kauppatieteen opiskelijoiden tiedonhankinnan opetuksessa, jossa opiskelijat luovat käsikirjoituksen ja kuvaavat videon. Opiskelijat tekevät paljon yhdessä toistensa kanssa, mutta opettaja luo puitteet oppimiselle.

Pirjo Kangas Humanistisesta ammattikorkeakoulusta puolestaan esitteli sähköisten kyselytyökalujen hyödyntämistä opetuksessa esimerkeinään Socrative ja Kahoot. Näillä sovelluksilla voidaan aktivoida ja elävöittää opetusta. Riitta Holopainen Itä-Suomen yliopiston kirjastosta kertoi esityksessään käänteisen oppimisen teemasta. Tiedonhankinnan kurssin aloitusluento on korvattu seitsemällä lyhyellä videolla ja niihin perustuvilla ennakkotehtävillä, joiden ansiosta opiskelijat saapuivat lähiopetukseen hyvin valmistautuneina. Leeni Lehtiö Turun yliopiston kirjastosta kertoi lääketieteen opiskelijoiden tiedonhaun klinikasta, jossa opiskelija työskentelee omalla syventävän työnsä aiheella. Työskentelyssä yhdistyy Moodlessa oleva itseopiskeluaineisto ja tehtävät sekä lähiopetus.

Maija Paavolainen Helsingin yliopiston kirjastosta esitteli kansatieteen oppiaineen ja kirjaston yhdessä toteuttamaa avoimen digitaalisen kulttuuriperinnön kurssia. Opetuksessa käsiteltiin mm. humanistien tutkimusaineistoja, kokoelmien dokumentointia, metadatan laatua, aineiston rakennetta, saatavuutta ja pitkäaikaissäilytystä. Tämä kurssi nostaa hienosti esiin uusien IL-kehysten osaamistavoitteita, joita ei usein ole nähty kirjaston kursseilla.

Hämeen ammattikorkeakoulussa on kokeil-

tu osaamismerkkien käyttöä koko ammattikorkeakoulun henkilökunnan kehittämisessä. Maria Lassila-Merisalo kertoi ammatillisen kirjoittamisen hankkeesta ja verkon kautta suoritettavista osaamismerkeistä. Henkilökunta voi suorittaa osaamismerkkejä eri aiheista, joiden aiheet vaihtelevat 3D-mallinnuksesta some-osaamiseen. Kirjaston vastuulla olevan *Tiedonkäytön osaaja*-merkin saadakseen on osoitettava osaamista esimerkiksi tiedonhakua, e-aineistoja ja Finnaa käsittelevissä tehtävissä. Korkeakoulujen henkilökunnan osaaminen on tärkeä asia, johon muissakin tieteellisissä kirjastoissa olisi hyödyllistä kiinnittää enemmän huomiota. Henkilökunnan oppiessa uusia taitoja tulokset kertautuvat ja hyödyttävät koko korkeakouluyhteisöä.

Työpajoissa työstettiin yhteisiä teemoja

Iltapäivän ohjelmassa oli viisi vaihtoehtoista työpajaa, joista osallistujat saivat etukäteen valita kaksi. Työpajojen aiheiksi oli nostettu viime vuoden palautteissa esiin nousseita ja muita ajankohtaisia teemoja.

Kati Syvälahden (Helsingin yliopiston kirjasto) vetämässä *IL-kehukset tutuiksi ja käyttöön*-työpajassa pohdittiin ACRL:n (Association of College & Research Libraries) vuonna 2015 julkaisemien Informaatiolukutaidon kehysten sisältöä ja merkitystä Suomen kontekstissa. Suomessa ollaan aika alussa uusien IL-kehysten hyödyntämisessä vaikka toisaalta joitakin kehyksissä esitellyistä osaamisalueista toteutetaan jo käytännön opetuksessa. Helsingin yliopistossa on tehty hyödyllinen verkkomateriaali (2016), jossa kehyksiä on avattu opetuksen kontekstissa ja käsitteitä alustavasti suomennettu. Tampereen teknillisessä yliopistossa on hyödynnetty kehyksiä osaamistavoitteiden suunnittelussa ja opetuksen kehittämisen työkaluna. Työpajoissa käydyn keskustelun johtopäätöksenä oli, että uudet kehykset sisältävät tämän hetken kirjastoalan pääteemat eli tutkimuksen arvioinnin, avoimen tieteen ja tutkimusdatan. IL-kehukset voidaan nähdä hyvänä

jatkomona aiempiin IL-standardeihin (Syvälahden & Asplund 2015).

Tiia Puputti Jyväskylän yliopiston kirjastosta kertoi *Vertaisoppiminen – vuorovaikutusta ja toimijuutta*-työpajassa, että vertaisoppiminen vahvistaa parhaimmillaan opiskelijan minäpystyvyyden tunnetta. Puputti esitteli opettajajohtoisen ja opiskelijajohtoisen vertaisoppimisen eroja. Lisäksi työpajassa kartoitettiin yhdessä osallistujien kokemuksia vertaisoppimisen hyödyntämisestä opetustilanteissa.

Jaetaan kokemuksia-keskustelutyöpajassa vaihdettiin kokemuksia toimivista opetuskäytännöistä ja pohdittiin asioita, joissa olisi vielä kohennettavaa. Lopuksi koostettiin ideoita, miten muuttuvassa tilanteessa pystytään järjestämään opetusta sen laadusta tinkimättä. Hyviä kokemuksia on saatu verkko-opetuksesta ja käänteisestä opetuksesta ja yhteistyöstä yliopistoyhteisön sisällä, mutta haasteita asettavat ajan tai tekniikan omaksumisen rajoitteet. Pedagogisissa käytännöissä ja digitaalisten välineiden ja oppimisympäristöjen hyödyntämisessä on kuitenkin paljon eroja organisaatioiden välillä. Keskustelua luotsasi Janika Asplund Tampereen yliopiston kirjastosta.

Kenelle kuuluu avoin tiede ja sen opettaminen? Mitkä avoimen tieteen toimintaympäristön peruselementit kaikkien opetukseen osallistuvien pitäisi tunnistaa tieteenalasta riippumatta? Mitkä etiikat ohjaavat arkipäivän työtä kirjastossa? Pitäisikö tuntea tutkimusetiikkaa? Marja Kokko Jyväskylän yliopistosta johdatti työpajassa avoimen tieteen OPS:iin liittyviin kysymyksiin. Alan laeista ja sopimuksista tulee olla hyvä tietopohja, jotta voidaan reagoida muutoksiin. Työpajakustelujen perusteella kirjasto hakee vielä vakiintunutta paikkaansa avoimen tieteen toimijana.

Altmetriikka-työpajassa Valter Vainikka Helsingin yliopiston kirjastosta esitteli altmetriikkaa yleisesti sekä kertoi heillä toteutetusta pilottiprojektista. Altmetriikassa artikkelin saama huomio sosiaalisessa mediassa, blogikeskusteluissa ja tutkijoiden verkostopalveluissa (esimerkiksi Mendelej ja ResearchGate) täydentävät viittauksiin

perustuvaa bibliometriikkaa. Pilotin perusteella altmetriikka toimii parhaiten tieteenaloilla, jotka hyödyntävät myös bibliometriikkaa. Altmetriikka täydentää perinteistä metriikkaa, mutta ei korvaa sitä.

Seminaarista saatiin työkaluja muutoksen kohtaamiseen

Oppimisen tulevaisuus – työkaluja muutokseen -seminaari oli osallistujien palautteiden perusteella hyödyllinen ja virkistävä. Päivän aikana oli löydetty innostavia oivalluksia omaan työhön.

Seminaarissa käydyissä keskusteluissa saatiin uusia ideoita, joista voidaan yhdessä jatkaa ja kehittää asioita eteenpäin. Seminaarit ovatkin mainio tapa verkostoitua ja keskittää voimia, jotta voidaan jakaa hyviä käytäntöjä valtakunnan laajuisesti. Niukkenevat resurssit kaikkialla antavat perustelua yhdessä tekemiselle.

Seminaari oli järjestäjienkin mielestä onnistunut. Hyvien keynote-puhujien lisäksi Pecha Kucha -esitykset saivat erityisen myönteisen vastaanoton uutena dynaamisena tapana esitellä ideoita nopeasti. Informaatiolukutaito-työryhmä sai palautteista uusia, hyviä ehdotuksia aiheiksi tämän vuoden seminaariin. Tällä kentällä seurataan aikaa ja halutaan pysyä kehityksen mukana. Muutos on nopeaa, ja tietoa tarvitaan.

Seminaarin pääpuhujien materiaalit, Pecha Kucha -esitykset ja kaikkien työpajojen koosteet löytyvät verkosta Suomen tieteellisen kirjasto-seuran sivuilta:

<http://www.stks.fi/asiakirjat/koulutustenmateriaalit/materiaalit-informaatiolukutaito>
<https://twitter.com/hashtag/ilseminaari>

Tietoa kirjoittajista:

Janika Asplund, tietoasiantuntija
Tampereen yliopiston kirjasto
janika.asplund@uta.fi

Kaisu Clarot, informaattikko
Oulun yliopiston kirjasto
kaisu.clarot@oulu.fi

Lähteet

Koulutusmateriaalit STKS:n sivuilla:
<http://www.stks.fi/asiakirjat/koulutustenmateriaalit/materiaalit-informaatiolukutaito>

Bates, T. (2015). *Teaching in a Digital Age*. Saatavilla: <http://www.tonybates.ca/teaching-in-a-digital-age/>

Helsingin yliopiston kirjaston opas IL-kehyksiin:
<http://libraryguides.helsinki.fi/ILframes>

Guo, P. (2014). *How video production affects student engagement: An empirical study of MOOC videos*. Saatavilla: <http://up.csail.mit.edu/other-pubs/las2014-pguo-engagement.pdf>

Lappalainen, S. (2016). "Virtuaalinen läksytuki seitsemässä minuutissa" -blogikirjoitus:
<https://tkiblogi.wordpress.com/2016/11/22/virtuaalinen-laksytuki-seitsemassa-minuutissa/>

Lappalainen, S. (2016). "Digitaalista vertaisoppimista nuorisotyöhön" -blogikirjoitus: <https://www.verke.org/blog/digitaalista-vertaisoppimista-nuorisotyohon/>

Research Libraries UK, (2014). Pecha Kucha -kokonaisuus:
<http://www.rluk.ac.uk/rluk14presentations/rluk14-pecha-kucha-presentations/>

Syvälähti, K., & Asplund, J. (2015). Kansainväliset informaatiolukutaidon osaamistavoitteet muuttuivat - mitä, miksi ja miten?. *Signum*. saatavilla <http://journal.fi/signum/article/view/52210>

Lisätietoa:

Osaamismerkeistä:
<https://credmos.com/organizations/www-hamk-fi>
<http://www.oppiminenonline.com/osaamismerkin-hakemuslinkit/>

Virtuaalisesta läksytuesta
<https://www.youtube.com/watch?v=IIQ6EOP15NE>